
I. Axiológia a slovanské písomné pramene

Axiology and Slavic Manuscripts

DOI 10.31168/0434-3.1.1

I. 1. Obraz Boha v jazyku ako nástroji komunikácie a axiologické aspekty sviatku a sviatočnosti¹

Slovo ako prostriedok komunikácie s Bohom

Schopnosť človeka rozprávať, teda vyjadrovať svoje pocity a myšlienky, je uvedomelý proces. V jazyku sa na ich vyjadrenie uplatňuje zvolený systém jazykových znakov. Tento systém jazykových znakov je odrazom potrieb komunikácie v rodine, rode, v spoločnosti, v cirkvi (Седакова 2018). V kontexte dejín písomnej kultúry tvorí jazyk jedinečný celok dokumentujúci myslenie človeka. Viditeľný i duchovný obraz sveta človek plasticky zachytáva a vyjadruje ho prostredníctvom jazykových výrazových prostriedkov.

Jazyk reprezentuje spoločenstvo, ktoré ho používa v každej etape jeho historického a kultúrneho vývinu. V jazyku sa odráža spoločné myslenie používateľov, ktoré je signifikantom kultúrnej vyspelosti spoločenstva a zároveň je dokladom historickej pamäti.

V písomnej kultúre sa uchováva obraz o jazykovo-historickom vývine národného spoločenstva. Vývin myslenia spoločnosti dokumentujú všetky druhy písomnej kultúry.

Písomnú tradíciu v európskom kontexte predstavujú literárne, administratívno-právne i religiózne texty, ku ktorým neodmysliteľne patria preklady starozákonných i novozákonných textov v národných jazykoch. Práve tie sú pre jazykovedcov i pre historikov kultúry nevyčerpatelným zdrojom poznania o vývine jednotlivých národných spoločenstiev. Práve prostredníctvom písomností možno sledovať nielen vývin jazyka ako his-

¹ Štúdia patrí k výsledkom riešenia projektu Jazykové a etnokultúrne procesy späté s tradičnými a netradičnými hodnotami v slovanskom kontexte/Linguistic and Ethnocultural Dynamics of Traditional and Non-traditional Values in the Slavic World (RUS_ST2017- 472). Program ERA.Net.RUS Call 2018 (# 472-LED-SW).

toricko-kultúrneho fenoménu, ale aj skutočností, ktorými jazyk pomenúva v jednotlivé javy v rámci jazykovo-kultúrneho vývinu národa a spoločnosti.

V jazyku sa plasticky odráža celý hospodársky, politický, spoločenský, administratívnoprávny, kultúrny rozmer života človeka. Jazyk totiž do svojho systému začleňuje jazykové prostriedky, ktoré jazykovedcom i nejurykovedcom slúžia ako doklady o rozličných kontaktoch s blízkymi i vzdialenými susedmi, s kultúrnym, hospodárskym, administratívnoprávnym i politickým vývinom. Jazyk prostredníctvom zachovaných písomných dokladov priamo odkazuje na udalosti, s ktorými sa národné spoločenstvo počas svojho historického vývinu priamo i sprostredkovane stretávalo a vyrovnávalo.

Hoci prioritnou funkciou jazyka je uplatňovať a rozvíjať komunikačné kompetencie spoločenstva, jazyk je dokladom o formovaní jazykovo-kultúrnej identity spoločenstva, ktoré ustálenú podobu svojho rečového vyjadrovania používajú v ústnej i písomnej komunikácii.

Ustálená podoba jazyka slúži nielen na komunikáciu medzi príslušníkmi toho istého spoločenstva, ale v závislosti od kultivovanosti jazykových prostriedkov a od ich ustálenosti a presnosti sa uplatňuje tiež ako **nástroj na komunikáciu s Bohom**. V kultivovanej podobe jazyka sa odrážajú kultúrne a hodnotové princípy a pravidlá platné pre kultúrny systém spoločnosti. Jazyk sa tak aktívne podieľa na formovaní kultúrneho a národného kontinua, ktorého odraz predstavuje jazykovo-kultúrne povedomie. Obraz tohto povedomia je vyjadrený v dejinách jazyka.

Jazyk plní dôležitú kultúrno-identifikačnú a národno-identifikačnú funkciu. Je nezameniteľným atribútom národa, ktorý ho používa, odlišuje sa ním od jazykovo i kultúrne blízkych i vzdialených susedov. Rozmanitosť jazykového vývinu pritom súvisí s rozmanitosťou európskej kultúry, ktorú neodmysliteľne utvárali aj Slovania. Rozmanitosť európskej kultúry je výsledkom kultúrno-historického vývinu založeného na komunikácii medzi európskymi národmi a jazykmi. Jazykovo-historický vývin slovanských jazykov a kultúr tvorí neoddeliteľnú zložku poznávania axiologických východísk, na ktorých vznikla a podnes stojí celá európska civilizácia.

Aj súčasná moderná európska kultúra a civilizácia sa nezaobíde bez poznania hodnotového a kultúrneho kontinua odvodeného z kresťanského teokratického myslenia. Jeho východiskom sú princípy zakotvené v Dekalógu, v ktorom sa odráža vzťah Boha k svetu a vzťah človeka k človeku. Práve z tohto dôvodu sa za najvýznamnejší prejav vyspelosti a civilizovanosti európskych národov pokladá existencia myslenia o Bohu ako východisku i cieľi fungovania človeka v spoločnosti. Východisko pochopenia

tohto vzťahu je základným a regulárnym princípom, ktorý ohraničuje konanie človeka. Toto konanie sa odráža v slovami neopísateľnej Božej prirodzenosti, na ktorú možno nazerať štúdiom Písma v zrozumiteľnom (vernakulárnom) jazyku.

Poznanie Boha sa totiž dá sice získať prostredníctvom viery, ale možno ho spoznať tiež práve dešifrovaním významov zahrnutých v teomorfnych výrazoch, v lexike, ktorá je odvodená z pomenovaní späťých s Bohom a jeho konaním v kozme. Existencia týchto pomenovaní sa utvára v každom kultivovanom národnom jazyku. Počiatky písomnej kultúry v národnom kultivovanom a literárnom jazyku sa spájajú s prekladáním perikop Biblie, ktoré svedčia o kultúrnej evolúcii jazyka spoločnosti.

Aj preklady biblických textov z 9. storočia v staroslovienčine vo všeobecne zrozumiteľnom literárnom a cirkevnom jazyku pre všetkých Slovanov dokazujú jazykovú, kultúrnu i politickú vyspelosť nositeľov tohto jazyka. Preklady Písma a liturgických kníh v staroslovienčine sú totiž od čias veľkomoravskej misie svätých solúnskych bratov rovnocennými ich gréckym i latinským protografom.

Doxologický a teokratický jazykový obraz sveta

Teokratický rozmer európskej kultúry sa sformoval predovšetkým na princípoch, ktoré poskytuje doxologický charakter kresťanskej spirituality. V každom jednom i v tom najťažšom či najzložitejšom kultúrnom či historickom období vývinu človeka a spoločnosti sa vláda Boha vyjadruje racionálnou posolstvom (kerygmy). Nikdy predtým, kým do dejín kultúry Európy vstúpila Biblia a kresťanská spiritualita, jazyk v takej úplnosti nevyjaval možnosti teokratického rozmeru myslenia v jazyku, ale tiež doxologického rozmeru slova, pričom predkresťanská mágia ostala zakrytá nepreniknuteľným rúchom tajomstva, alebo bola ňou pohltená.

Prostredníctvom zrozumiteľného jazyka človek umožnil sám sebe spoznávať Boha, ktorý účinkuje nielen v kontexte dejín zaznamenaných na písme v starozákonných i novozákonných textoch Biblii, ale prostredníctvom týchto textov práve v bohoslužobných obradoch² i v rozličných

² Jazyk Biblie a božskej liturgie slúži ako nástroj komunikácie s Bohom. V staroslovienkom jazyku ako jazyku písomnej kultúry a liturgickej tradície si Slovania zabezpečili pevné miesto v európskom civilizačnom procese. Historickú pamäť napríklad slovenskej národnej kultúry formuje kultivovaný jazyk, ktorý sa podieľa na etablovaní písomníctva a kultúry v najširšom zmysle slova. Do tohto kontextu treba jednoznačne zaradiť jazyk liturgie použí-

ďalších druhoch a žánroch vysokej literatúry, v duchovnej i právnej spisbe. Keďže písomná kultúra vyžadovala vzdelanie, poznanie Boha a jeho vlády umožnila, poskytla a sprostredkovala najmä literatúra poznačená kresťanskou spiritualitou v ľudu zrozumiteľnom jazyku. Tá nevznikala preto, aby poukazovala na neduživosť každodennosti, alebo aby človeka moralizovala, ale vznikala práve preto, aby prostredníctvom kriticko-didaskalickej argumentácie (pri ktorej sa vychádza z úsudkov vlastných kresťanstvu a nie mienky tých, pre ktorých je argumentácia adresovaná) sa krok za krokom ukázala spravodlivosť, pravdivosť a objektívnosť podstaty kultúrneho a duchovného myslenia človeka v jeho spojení s princípom poznania Boha a jeho účinkovania v človeku a spoločnosti. Vyjadrenie tejto skutočnosti sa aj pomocou staroslovienčiny i v neskorších prekladoch biblických textov v jednotlivých jazykoch Európy otvorili možnosti pre slobodné poznávanie Boha, ktorý je prítomný v každom národe a jeho jazyku.

Tento princíp všadeprítomnosti Božej vlády je prirodzenou súčasťou európskej kresťanskej identity do súčasnosti. Boh je nielen všadeprítomný, ale koná dokonalé diela v našich životoch tým, že umožňuje človeku tvorivo myslieť a konať. V tvorivom prístupe vzniká príležitosť pre ľudské zdokonalenie a posilnenie. Výsledkom tvorivej činnosti je napríklad tiež preklad Svätého písma, bohoslužobný text, modlitba, literárny text a i. Sama tvorivá činnosť je znakom účinkovania Boha a obrazom prirodzenej ľudskej túžby pocítiť dotyk jeho dokonalosti sprostredkovaný v hovorení a počúvaní v jazyku, ktorý okrem komunikačnej funkcie prijal aj funkciu posvätného, sakrálneho vyjadrovacieho nástroja. Vo vyjadrovacích prostriedkoch sakrálneho jazyka sa dokonale prejavuje sloboda ľudského uvažovania a myslenia ako schopnosť, ktorú dal človeku Boh, preto sú všetky jazykovo-štylistické prostriedky používané v perikopách Písma v prvom rade výpoveďou o človeku, a tým aj viditeľným dedičstvom ľudskej prirodzenosti.

Právo slobodne a morálne myslieť a rozhodovať o spoločenských a kultúrnych procesoch v spoločnosti zaťažuje zaslepených, pokúša sil-

vaný v jednotlivých konfesionálnych spoločenstvách aj na Slovensku, ako je napríklad biblická čeština, latinčina i cirkevná slovančina. V písomnostiach rozličných konfesionálnych prostredí a spoločenstiev na Slovensku však možno identifikovať spoločný pohľad Slovákov na jazyk používaný v písomnostiach rozličného charakteru. Podčiarkuje sa tu predovšetkým rozdiel medzi liturgickým jazykom, jazykovými prejavmi určenými pre širokú verejnosť a prejavmi v bežnej hovorenej komunikácii v rodinnom, príbuzenskom alebo dedinskom (ľudovom) prostredí (Doruľa 1977 a 2014). Okruh písaných textov vznikal v takom jazyku, ktorý má znaky živej kultivovanej a zrozumiteľnej reči používateľov (*lingua vernacula*).

ných a slabých vystavuje pochybeniam. Schopnosť človeka konať dobro je veľkou silou ukotvenou v rozume a pevnej vôli, ktorá umožňuje zotrvať na pevných Božích zákonoch a na prirodzených, tradičných princípoch kultúrnej pamäti a identity vyjadrenej v jazyku o rodine, spoločnosti, cirkvi, kultúre a národe. Jazykovo-štylistické prostriedky sú integrujúcou hodnotou kresťanskej logiky o Božej prítomnosti a jeho vláde. Božia prítomnosť a vláda však sama neprináša zlepšenie ani človeku, lebo často tieto atribúty Božej moci a sily sú zakryté rúchom sebavedomého konania človeka vo svete a v ľudskej spoločnosti. Bez duchovnej podstaty identity človeka sa tak relativizuje hodnota prítomného pôsobenia Boha v dejinách a spoločnosti, pričom sa často defraudujú princípy historickej a kultúrnej pamäti obsiahnuté v jazyku ako nástroji komunikácie s Bohom. Možno preto dejiny ľudskej spoločnosti sú prepletené neustále sa opakujúcimi príležitosťami opäť zas prekročiť vlastný rámec formalizmu. S tým súvisí aj dar slobody, ktorý je charizmou (talentom), ktorý sa človek od svojho pôsobenia v rajskej záhrade vždy a opakovane iba učí používať, a tak nadväzuje na svojich otcov a praotcov. Podobne ako oni, aj my dnes v rozličnej miere disponujeme charizmou slobody, ktorej prostredníctvom možno poznať a rozvíjať duchovne objektivizovaný rozmer kultúrneho života s tvorivým záujmom o nás samých, a tým aj o naše dejiny, našu kultúru, jazyk, spoločnosť a rodinu.

Ak teda hovoríme o kontinuitate tradície a teokratických základoch axiologických (hodnotových) princípov v človeku, zdôrazňujeme nepretržitosť vyznania viery, ale aj vlastnej identity. Tradičná dejinná skúsenosť sa tomto spektre poznania javí ako živý organizmus, pričom ani sama tradícia nezostáva bez pohybu, ale vyvíja sa. Preto európske kresťanstvo rozdelené na východné a západné zdôrazňuje ontologickú opodstatnenosť konania dobrých skutkov (Špidlík 1996, 171). Religiózný človek žije totiž svoj skutočný život vtedy, keď pre seba utvára vlastný, skúsenosťami presiaknutý a slovami vyjadrený pohľad na filozofiu dejín, ktorá môže byť aj v rozpore s objektívnou skutočnosťou, a práve preto v rozmanitých kontextoch svojho života sa snaží objaviť prítomnosť konania Boha. Deje sa to prostredníctvom vnútorného prepojenia osobného duchovného sveta s dejinami a kultúrou spoločenstva i národa. Kresťanské myslenie prinieslo novú dimenziu do systému jazykového obrazu sveta, keď uznalo, že večné môže vstúpiť do časného a naopak (Berdajev 1995, 24).

Tradícia a teokratický rozmer európskej kultúry v tomto chápaní je výrazom túžby znovu spojiť všetko, čo je neustále rozdeľované časom, kto-

rý prináša zabudnutie. Toto kultúrne povedomie sa pritom oživuje v čítaní a sprítomňuje v „znovuprežívaní“ biblických dejov, pri slávení bohoslužieb, liturgie, v každodenných modlitbách a pod. Tým sa človek stáva pevnou súčasťou nekonečného kozmologického systému, a tak nie je len vonkajším pozorovateľom dávných dejov a skutočností, ale sám sa zúčastňuje na ich tvorbe. V spojení s tradíciou a predkami utvára dokonalú organickú a živú všejednotu. V liste Hebrejom (11, 1-40) je podstata teokratického myslenia zdôvodnená opodstatnenosťou viery, v čo dúfame, hoci to telesnými očami nevidíme. Ved' pre vieru naši predkovia získali dobré svedectvo a v tejto viere sa potvrdzuje, že vyslovené Božie slovo stvárnilo svet a z neviditeľného povstalo všetko viditeľné.

Dokonalosť Božej vlády a jej hodnôt sa priamo vyjadruje slovom, kultivovaným jazykom, ktorým každý človek rovnako a bezprostredne môže dokonale komunikovať s Bohom. Ved' Boh pozná všetky jazyky.

Starosloviencina a cirkevná slovančina a hodnotový svet kresťanstva

Starosloviencina ako kultúrny a písomný jazyk od samého začiatku svojej existencie tlmočil teologické, filozofické, právne, literárne, civilizačné a kultúrne osobitosti a pojmy gréckeho prostredia. O živom južnoslovanskom pôvode staroslovienciny svedčia systémové jazykové javy ľudovej reči Slovanov okolia Solúna. Okrem nich starosloviencina obsahuje prevzatia z gréčtiny, latinčiny, ale najmä prevzatia z tých nárečí praslovančiny, kde sa starosloviencina ako písaný, kultivovaný jazyk používala. Latinské i grécke prevzatia svedčia o synkretizme jazykových a kultúrnych vplyvov, ktoré na Veľkej Morave pôsobili, napríklad paralelné používanie lexém *omša* popri *služba*, *križ* popri *krest*, ďalej *jerej*, *pop* i *kňaz* na označovanie duchovného stavu či uplatňovanie lexémy *oltár* na označenie obetného stola spolu s významom, ktorým sa označuje priestor, kde sa obetný stôl nachádza a pod. Práve veľkomoravská starosloviencina je zdrojom poznatkov o rozvoji najstaršieho slovanského kultúrneho (v dnešnom ponímaní spisovného) jazyka. Túto terminológiu tvorí aj súbor lexém poznačených vplyvom kresťanských misí z obdobia pred príchodom svätého Cyrila a Metoda do stredodunajského priestoru a pred konštituovaním veľkomoravskej cirkvi, napr.: *kňaz* (кнѡзь), *pop* (попъ) i *popad'a* (попадѧ), *mních*, *mníška* (мнѡхъ, мѣнишица), *kaluger* (калѡгеръ), *služba* (слѡжба) popri *omša* (мѣша), *večerňa* (вечернѧ), *povečerňa* (повечернѧ), *masopust* (масопѡстъ), *ceta* (цѣта; vo význame „drobná minca“), *čel'ad'* (чѣладь), *komkanie* (комканіѣ), *ocot* (оцѣтъ), *igumen* (игѡменъ), *imanie* (иманіѣ), *archijerej* (архіерей), *prosfora* (просѡфра) a ďalšie. Takáto terminológia je jedinečným dokladom o prepojení najstaršieho ho-

rizontu slovanskej a veľkomoravskej duchovnej kultúry s jej pokračovaním v slovanských cirkvách byzantského obradu.³ Vývin slovnej zásoby jazyka je dokumentom o rozvoji spoločnosti. Slovná zásoba obsahuje terminológiu zahrnujúcu rozličné oblasti hospodárskeho, spoločenského i kultúrneho života, obsahuje pomenovania rozličných remesiel a činností, administratívnu, náboženskú, právnu terminológiu. Zachováva tak priame historické doklady o existencii zjednocujúceho kresťanského spoločenského i kultúrneho dedičstva, ktoré sa bez prerušenia, kontinuitne formuje od čias našich predkov (Doruľa 2014, 108). Synergia duchovných zdrojov obradovo latinskej i byzantsko-slovanskej kultúrnej a religióznej tradície zohrala rozhodujúcu úlohu aj pri formovaní slovanského písomníctva a kultúry.

Významnú súčasť výskumu axiologického systému liturgického jazyka latinského i byzantského obradu predstavuje jeho špecifická terminologická sústava, ktorá je vyjadrením duchovného života spoločenstva a predstavuje svedectvo o jeho konfesionálnej tradícii a identite (Вендина 2002; Žeňuchová – Китанова – Žeňuch 2017 a tiež Седакова – Китанова – Женьюх 2019). Používanie ustálenej terminológie je pritom základným prejavom identity najstaršej podoby kresťanskej cirkevnej štruktúry u Slovanov, s čím súvisí práve základný princíp využiteľnosti právnej normy a jej všeobecná zrozmiteľnosť (Žeňuch – Белякова – Найденова – Zubko – Marinčák 2018).

Vybrané pomenovania Božej vlády v starosloviencine

Špecifické jazykové prostriedky pomenujúce doxologický rozmer myslenia o Bohu predstavujú také pomenovania, ktoré poukazujú na Boha

³ Skutočnosť, že starosloviencina je spoločným kultivovaným a kultúrnym jazykom Slovanov, nijako neprotirečí tomu, že na Veľkej Morave (hoci starosloviencina vznikla na báze južnoslovanského, bulharsko-macedónskeho nárečového prostredia okolia Solúna) sa táto písaná podoba jazyka vnímala ako domáci jazyk, no predovšetkým ako jazyk liturgický, písaný (písomný), teda oficiálny, literárny a slávnostný. Starosloviencinu ako liturgický jazyk aj z tohto dôvodu nemožno vnímať iba ako reprezentanta jednej etnicity. Staví sa tak do protikladu formalizovaný (teda písomný, literárny) a vernakulárny (ľudový) jazyk. Rozdiely v nárečiach veľkomoravských a macedónskych Slovanov boli v čase vzniku staroslovienského písomníctva na Veľkej Morave jasné, no takéto rozdiely v čase slovanskej jazykovej jednoty nespôsobovali nedorozumenia. Prijatie slovanského písma, s ktorým súvisí aj rozvoj slovanského písomníctva, umožňuje v zachovaných písomných pamiatkach i v neskorších odpisoch odhaliť živý jazyk spoločenstva, v ktorom takýto písaný text vznikol a používal sa. Napríklad na Veľkej Morave a následne aj v písomnostiach, ktoré vznikali v kontexte byzantskej tradície na našom území, sa uplatňujú jazykové osobitosti západoslovanského jazykového areálu (Stanislav 1978 a 1987; Krajčovič 1974).

a jeho vládu. Teokratický rozmer v jazyku vidno na takých príkladoch, ktoré vyjadrujú postoj človeka k Bohu ako k centrálnemu východisku fungovania sveta. Ide najmä o vyjadrenie apriórnej, nepoznatelnej, slovami nevyjadriteľnej a neopísateľnej hodnoty, ktorá môže inšpirovať k milosrdenstvu a spravodlivosti (Otto, 1998). Toto vyjadrenie trvalej a nemennej hierofánie pomocou jazykových prostriedkov je z hľadiska ich uplatnenia v historickom kontexte vývinu jazyka často premenlivé (Bartmiński 2019, 49-58), hoci slovo samo je autonómnou hodnotou a vyznačuje sa pomenúvaním javov, dejov a vecí. Ľudským slovom sa vyjadruje dokonalý obraz a dokonalá podoba Boha, preto nemôže byť vo vzťahu k pomenúvanej podstate skutočnosti Boha zmenené alebo zamenené iným slovom. V systéme pomenovaní spätých s vládou Boha tak nie je nič náhodné. Pôsobenie Boha v slove zaručuje mystagogickú účasť človeka na jeho poznávaní. Pomenovania charakterizujúce vládu Boha sú v jazyku funkčne, formálne, no najmä sémanticky jednoznačné a nezmeniteľné.

Už sám fakt vyjadrenia, že *Boh je svätý a vášnivý*, utvára obraz neprekonateľnej priepasti, ktorú nemôže prekročiť nik zo stvorených bytostí,⁴ hoci mnohé z nich sú v jeho blízkosti, lebo každé priblíženie sa k nemu predstavuje *chvenie, bázeň, úctu*, ktorá sa v liturgických cirkevnoslovanských textoch vyjadruje termínom *страхъ*. Vidno to napríklad aj v liturgickom pozvaní veriacich k prijímaniu: *Со страхомъ Бжїимъ ѿ вѣрою причпїте*, v ktorom zaznieva výzva k bázni pred Bohom zjaveným v premenenom chlebe a víne.

Prvá skupina termínov opisuje Boha ako *Pantokratora*, ktorý sa na ikonách zobrazuje ako Boh slávy sediaci na tróne v kráľovskom odevu s atribútmi vlády nad slnkom i mesiacom, a otvorenou knihou, ktorá je počiatkom i koncom (alfou a omegou). Je obklopený zborom anjelov,

⁴ „Jeho svätosť otvára pred Bohom priepasť, ktorú nemôže prekročiť nijaký tvor; nik nemôže zničiť jeho priblíženie, obloha sa chveje, vrchy sa topia (Sdc 5, 4n; Ex 19, 16...) a každé telo (telesnosť) sa trasie, nielen hriešny človek, ktorý sa vidí stratený, ale dokonca i ohniví serafíni, nehodní objaviť sa pred Bohom (Iz 6, 2). ... Žiarlivá horlivosť boha je iným aspektom jeho vnútornej intenzity. Je to vášnivá zaujatosť, ktorú vnáša do všetkého, čo robí a čoho sa dotýka. Boh nemôže zničiť, aby cudzia ruka sprofanovala všetko, na čom mu záleží, čo On svojou pozornosťou posväčuje a robí svätým. Nemôže strieť, aby čo len jedno z jeho podujatí vyšlo navniivoč (por. Ex 32, 12; Ez 36, 22...), nemôže prenechať svoju slávu nikomu (Iz 48, 11). Keď proroci objavajú, že táto vášnivá horlivosť Boha za svoje dielo je žiarlivosťou ženicha, téma tým získava novú intenzitu a vnútornosť, **Božia žiarlivosť je strašným hnevom a zraniteľnou nežnosťou súčasne.**“ (Léon-Dufour 1990, 87; zvýraznenie P.Ž.).

nesený cherubínmi na ohnivom voze. Niekedy je zobrazený v zbore starcov a oslávených svätých cirkvi s korunou (mitrou) na hlave. Zobrazenie Pantokratora je v súzvuku s jeho hlavnými atribútmi, ktorými sú vláda, moc, sila ako spaľujúci oheň Boha obklopeného podľa Dionýza Areopagitu deviatimi chórmí nebeskej hierarchie. Tvoria ich *tróny* (gr. θρονοι, cirkev-noslovansky престолы); sú to bytosti, ktoré nosia Boha bez dotyku s ním a najčastejšie sa zobrazujú v podobe okrídlených ohnivých kolies. Ďalej sú to *panstvá*, ktoré bez prestania nesú korunu nad hlavou Boha. Potom sú to *sily*, ktoré zachraňujú v núdzi a patria k nim anjeli, archanjeli, cherubíni a serafíni. Ďalej sú to tiež *mocnosti* dosahujúce úspechy v bojoch a vojnách s nepriateľmi a samozrejme *kniežatstvá*, ktoré získali podobu vládcov (Bentchev 2012, 35-43).

Predstava o Bohu ako spravodlivom a milostivom vladárovi vychádza zo sociálneho chápania života človeka takom rozsahu, ako ho odráža aj sama Biblia, najmä jej Nový zákon. Vláda Boha sa totiž konkretizuje v tróniacom Ježišovi Kristovi, ktorý sa ako Boží Syn stal človekom. Tak sa v Božej vláde zobrazuje spojenie nebeského sveta s pozemským. Boh sa zjavuje ako vtelenie (personifikácia) *Dobra, Lásky, Blaha, Pravdy, Krásy, (Pre)Múdrosti, Poznania, Slova, Spásy, Sily* a pod. Napriek tomu, že sú tieto abstraktné pomenovania vyjadrením vznešenosti Boha, neprestávajú byť **antropomorfnými, lebo sú produktom ľudského uvažovania** (Вендина 2002, 162-166).⁵

⁵ „Na prvý pohľad sa javí zrejme, že možno rozoznávať oficiálne tituly, používané v kulte spoločenstva, a prívlastky, vytvorené osobnou nábožnosťou. V skutočnosti sa však nachádzajú tie isté prívlastky, s tými istými rezonanciami v kolektívnej modlitbe i v individuálnej modlitbe. Boh je «rovnať skalou Izraela» (Gn 49, 24; 2 Sam 23, 3...) ... ako i «mojou skalou» (Ž 13, 3n; 144, 1) alebo jednoduchou «skalou» (Ž 18, 32), «môj štít» (Ž 18, 3; 144, 2) a «náš štít» (Ž 84, 10; 89, 19), «pastier svojho ľudu» (Mich 7, 14...) i «môj pastier» (Ž 23, 1). To je znak, že stretnutie s Bohom je osobné a živé. **Tieto prívlastky sú prekvapivo jednoduché, vypožičané z dôverne známych realít, z každodenného života.** Biblia nepozná nekonečné egyptské či babilonské litanie, tituly nakopené okolo pohanských božstiev. Boh Izraela je nekonečne veľký, ale vždy je na dosah ruky alebo hlasu; On je Najvyšší (Éljon), Večný (Olam), Svätý (Kadni), ale tiež «Boh, ktorý ma vidí» (El Roj, Gn 16, 13). Skoro všetky jeho mená ho určujú z jeho vzťahu k svojmu ľudu: «Ten, ktorého sa bál Izák» (Gn 32, 42, 53). «Mocný Jakubov» (Gn 49, 24), Boh Abraháma, Izáka a Jakuba (Ex 3, 6), Boh Izraela, náš Boh, môj Boh, môj Pán. Dokonca i prívlastok «Svätý», ktorý ho prísne oddeľuje od každého tela, stáva sa na jeho perách «Svätý Izraela» (Iz 1, 4...) a robí z tejto svätosti niečo, čo náleží Božiemu ľudu. V tomto vzájomnom vlastní sa prejavuje tajomstvo zmluvy a predzvesť toho vzťahu, ktorý spája Boha nášho Pána Ježiša Krista s jeho jediným Synom.“ (Léon-Dufour 1990, 90; zvyraznenie P.Ž.).

Slovotvorba v najstaršej etape vývinu slovanských jazykov sa odráža v zachovaných staroslovienských i cirkevnoslovanských písomných pamiatkach ako základných dokladoch o jazykovom vývine starej slovanskej slovnej zásoby a terminológie spätjej s biblickým, liturgickým a teokratickým myslením a písomnými prameňmi. Staroslovienčina sa totiž ako pôvodne literárny jazyk Slovanov po schválení biblických a bohoslužobných kníh stala aj liturgickým jazykom slovanskej cirkvi. Do tohto jazyka boli z gréckych a latinských predlôh preložené perikopy evanjelií i celá Biblia a tiež ďalšie texty ako parimejník, žaltár a celý rad bohoslužobných textov. V tomto jazyku vznikli aj pôvodné diela ako *Život Cyrila*, *Civilný súdny zákonník* (*Zakon sudnyj ljudem*), *Ponaučenie vladárom* a i. Staroslovienčina ako literárny jazyk síce vznikla ešte v južnoslovanskom prostredí v okolí Solúna, odkiaľ prišli svätí solúnski bratia Cyril a Metod, ale používala sa na Veľkej Morave a v Panónii. V staroslovienských prekladoch biblických textov a v liturgii staroslovienčinu pápež Hadrián II. v Ríme prijal a potvrdil tak pravovernosť učenia šírenom v tomto jazyku. Staroslovienčina a cirkevná slovančina slúži tak nielen ako literárny jazyk, ale tiež ako jazyk Biblie a oficiálny jazyk liturgického slávenia slovanskej cirkvi.

Cirkevnoslovanský jazyk, ktorý je mladším vývinovým stupňom staroslovienčiny, sa podobne ako staroslovienčina pokladá za zjednocujúci v celom byzantsko-slovanskom priestore, v ktorom migrovali cirkevnoslovanské bohoslužobné knihy. Práve vďaka tejto migrácii, odpisom, kompilovaniu textov a ich ďalšiemu šíreniu sa zachovala i vznikala pestrá paleta rukopisných kníh. Sú to významné diela pochádzajúce z viacerých písárskych tradícií. Primárnou podnes je taká cirkevnoslovanská tradícia, ktorá dodržiava stabilnú cirkevnoslovanskú osnovu, ktorej základ sa kontinuálne zachoval z prvého prekladu Svätého písma a liturgických textov do staroslovienčiny. V takýchto textoch možno nájsť najstaršie doklady, ktorými sa zobrazuje Boh a jeho vládnutie.

K pomenovaniu teokratického charakteru patrí napríklad⁶ označenie Boha ako *Pána Spasiteľa* a *Vykupiteľa*, napr. stsl. съпась, spis. spasiteľ „вѣмъ ꙗко съ есть въ истинѣ съпась мира христосъ“, (porov. Jn 4, 42); stsl. спаситель, spis. spasiteľ „штыць посла сына своего съспаситель въсемоу миру“, (porov. 1Jn 4, 14); stsl. избавитель, spis. vykupiteľ „гос-

⁶ Tu uvádzané príklady preberáme zo staroslovienského slovníka (Старославянский словарь 1994).

ПОДИ ПОМОЩНИЧЕ МОИ, ИЗБАВИТЕЛЬ МОИ“ (porov. Ž 19, 15) a pod. Ďalším termínom na označenie Božej vlády je pomenovanie Krista ako *ochrancu*, stsl. ЗАЩИТИТЕЛЬ, „ГОСПОДЬ ЗАЩИТИТЕЛЬ ЖИВОТОУ МОЕМОУ“ (porov. Ž 27, 1) alebo tiež označenie Boha ako posily v ťažkostiach pomocou termínu *opora*, stsl. ПОДЪЯТЕЛЬ, parг.: „БЪИСТЪ ГОСПОДЬ ПОДЪЯТЕЛЬ МОИ“ (porov. Ž 18, 3). Označenie Boha ako vševediaceho a spravodlivého *sudcu* (stsl. СЪДИТЕЛЬ) sa nachádza napríklad v slovnom spojení „БОГЪ СЪДИТЕЛЬ ПРАВЪДЕНЪ И КРЪПОКЪ І ТРЪПЪЛИВЪ“ (porov. Ž 7, 12). Boh ako zdroj osvietenia a *svetlo poznania* (stsl. СВЪТИТЕЛЬ) sa nachádza napríklad „ГОСПОДЬ СВЪТИТЕЛЬ МОИ И СЪПАСЪ МОИ КОГО ОУБОИЖ СЪ“ (porov. Ž 27, 1) alebo ako *učiteľ* sa nachádza parг.: „ВЪЗИДЕ ИСОУСЪ ВЪ ЦРЪКЪВЕ И ОУЧААШЕ“ (porov. Jn 7, 14). Boh sa označuje aj termínom *človekokoľubeць*, spis. *ľudomilný* „ТЪМЪ ЖЕ ЧЛОВЪКОЛЮБИВЫИ БОГЪ НЕ ХОТЪИ СЪМЪРТИ ГРЪШЪНИИМЪ“, *milosrdný* (stsl. МИЛОСРЪДЪ, parг. МИЛОСРЪДЪ ТЫ ГОСПОДИ), *milostivý* (stsl. МИЛОСТИВЪ, parг. БОЖЕ МИЛОСТИВЪ ВЪДИ МЫНЪ ГРЪШЪНИКОУ, porov. Lk 18, 13), alebo na inom mieste aj ako *благодѣтель*, spis. *dobrodinec* „ВЪЗОВЖ КЪ БОГОУ ВЫШЪНЮМОУ БОГОУ БЛАГОДѢАВЪШЮМОУ МНЪ“ (porov. Ž 57, 3). Boh ako vládca je zároveň nevinným baránkom, ktorý sám seba *obetuje*, *predkladá* svetu *za obetu*, aby svet mohol žiť, parг.: ГОСПОДИ БОЖЕ НАШЪ ПРЪДЛОЖЕНЪ СЪ САМЪ АГНЕЦЪ НЕПОРОЧЕНЪ ЗА ЖИВОТЪ ВСЕГО МИРА. Všetky tieto atribúty predstavujú Boha ako aktívny organizmus, ktorý svoje konanie obracia navonok, čím sa sémantika týchto atribútov – pomenovaní Boha odlišuje od takých istých lexém, ktoré nesú význam upriamený na charakteristiku človeka: „...эта лексика имеет для нас такое важное значение еще и потому, что она обладает, помимо всего прочего, и диагностирующим значением, так как то, что человек думает о Боге, как он его воспринимает, во многом является осознанием им самого себя“ (Вендина 2002, 158). Použitie týchto pomenovaní tak vlieva svetlo nielen do vzťahu Boha a človeka, ale pomáha pochopiť význam tohto vzťahu v ustálených jazykových spojeniach, ktoré zobrazujú samého človeka, pre ktorého je pomenúvanie Boha predovšetkým odrazom i obrazom ľudskeho myslenia.

Človek pri interpretácii svojho vzťahu k Bohu vytvára obraz o sebe samom. Skutočnosť tohto skutočného *živého* Boha ako osoby sa odráža v hodnotovom (axiologickom) systéme jazykových prostriedkov, ktoré vyjadrujú atribúty, prívlastky. Tie tvoria neoddeliteľnú súčasť osobných pomenovaní Boha, ktoré dáva Bohu človek. Vo všetkých jazykoch sa tieto

osobné pomenovania Boha pokladajú za prirodzený odraz túžby človeka byť v jeho prítomnosti.

Jazykový obraz Boha v Biblii v jednotlivých národných jazykoch, do ktorých bol text Biblie preložený, treba pokladať za antropomorfné pomenovania Boha, ktorý sám seba označuje neutrálnym slovným spojením *Ja som*. Hodnota pomenovania Boha totiž vychádza z učenia o Bohu ako tvorcovi sveta, v ktorom bol človek stvorený na jeho obraz. Boh sa preto prirodzene zobrazuje ako ľudská osoba, ktorá preniká všetkým a všetko a sama ľudská prirodzenosť tohto svätého Boha, ktorý prijal podobu človeka, zohrala veľmi významnú rolu v duchovnej evolúcii človeka a humanizmu.

Sviatok a sviatočnosť v systéme tradičnej duchovnej kultúry

Oslava Boha sa realizuje v rozličných sviatkoch a slávnostiach, ktoré sú dôležitým prejavom zbožnosti človeka. Sviatok je starý ako ľudstvo samo. Z hľadiska dejín náboženstva je utváranie sviatku spojené so zjavením a pôsobením sakrálnosti. Ľudia sa od pradávna snažili sprítomniť pôsobenie Boha v živote človeka rozličnými obradovými prejavmi. Zároveň sa tým snažili privolať zdravie, blahobyť i spásu. Ročný cyklus oslavy Boha do veľkej miery ovplyvňuje náboženské správanie sa človeka, lebo sa vzťahuje na konkrétny časový úsek. Tak vznikli aj sviatočné dni, ktoré sú odlišné od všedných, pričom ich náplňou sú obrady, modlitby, posty, sprievody a zákaz práce. Taktiež za nevšedné sa pokladali aj rituály, spojené s najdôležitejšími okamihmi ľudského života, napríklad s narodením, dospievaním, sobášom a smrťou jedinca. Tieto oslavy neboli záležitosťou len jednej rodiny, ale oslavovali sa v spoločenstve, teda verejne (Berger 2008, 465-466).

Sviatok je dôležitou súčasťou náboženského kultu. Oslava sviatku je udalosťou; má religiózny alebo aj osobný rozmer. Oslavu sprevádzajú obrady, ktoré sa uskutočňujú vo vymedzenom čase a zvyčajne v radostnej nálade. Dôležitým komponentom náboženského sviatku je vyjadrenie vďaky Bohu za priazeň. Náboženský sviatok je udalosťou nielen v náboženskom prostredí, lebo každý sviatok je sprevádzaný obradmi a zvykmi, ktoré prenikli aj z ľudovej religiozity. Práve tieto ľudové obyčaje majú korene v predkresťanskej roľníckej kultúre, s ktorou súvisia aj mnohé kresťanské sviatky. Predkresťanské kolektívne formy prežívania medzníkov prírodných a poľnohospodárskych cyklov sa s vývinom spoločnosti transformovali tak, že sa k nim pridali kresťanské interpretácie, symbolika a rituály, čím sa pohanské črty eliminovali či modifikovali (Popelková 2012).

Sviatok je protikladom každodennej všednosti. Význam slova „sviatok“ sa odvodzuje z psl. základu **svęt-*, čo znamená svätý, teda deň, zasvätený Bohu, ktorý je svätý. V niektorých slovanských jazykoch pojem „sviatok“ vznikol z iného pomenovania: **porzdbnъ*, ktorý nesie význam „prázdny“, teda deň pracovného pokoja, deň bez práce.

Sviatočný deň má niekoľko atribútov, ktoré ho odlišujú od všedného dňa. Prvým je zákaz všednej činnosti, ako je zákaz práci na poli, zákaz kosiť, sekať drevo, tkať. V ľudovej zbožnosti východných Slovanov sa stretávame dokonca aj so zákazom česať si vlasy (vzťahuje sa na ženy) a umývať sa práve na sviatok Zvestovania Bohorodičky (táto skutočnosť sa odráža napríklad v porekadle, ktoré je živé v ruskej ľudovej kultúre: <В Благовещение> птица гнезда не вьет, девица косы не плетет). Príprava na sviatok je spojená s upratovaním a ozdobovaním obydlia a s prípravou (kúpou, úpravou, čistením a žehlením) sviatočného odevu. Vopred sa pripravovala aj sviatočná hostina, pre ktorú sú charakteristické určité rituálne jedlá a predpísané množstvo chodov. Náboženským sviatkom často predchádza pôstne obdobie, ktoré je späté s duchovným aspektom prípravy k sviatku.

Okrem zákazu každodenných činností je pre sviatok charakteristická aj povinnosť aktívne sa zúčastniť na bohoslužbe, niekedy aj návštevou cintorína, svätého miesta a čerpaním vody z prameňov.

Kalendár sviatkov je cyklický. Najkratší sviatočný cyklus predstavuje sedem dní týždňa. Už Starý zákon (Ex. 20, 2-17) stanovuje povinnosť uctievať jeden deň v týždni tak, aby bol zasvätený Bohu. Obsahuje prísny zákaz akejkoľvek činnosti v ten sviatočný deň: „Spomeň si na sobotňajší deň, aby si ho zasvätil! Šesť dní budeš pracovať a tvoriť všetky svoje diela, siedmy deň je však sobota Pána, tvojho Boha. Vtedy nebudeš konať nijakú prácu ani ty, ani tvoj syn alebo tvoja dcéra, ani tvoj sluha alebo tvoja slúžka, ani tvoj dobytok, ani cudzinec, ktorý býva v tvojich bránach!“ Z hľadiska kresťanstva „sobota Pána“ nie je sobota v súčasnom slova zmysle, „sobota“ označuje sviatočný deň. Kresťanstvo prevzalo toto pravidlo bez zmien, len zasvätený Bohu deň sa presunul na nedeľu ako pamiatka na slávne Kristovo zmŕtvychvstanie.⁷ V ôsmom irmose veľkonočnej utierne sa o sviatku

⁷ „Smysl tohoto označení je ovšem zjevně ten, že ‚osmý den‘ za sebou nechává starý týden stvoření a je začátkem stvoření nového. Rozhodující není zpětný pohled na to, co minulo, jakkoli to mělo i přípravný charakter, nýbrž pohled na počínající to nové, co začíná, o němž Pavel říká: ‚Kdo je v Kristu, je nové stvoření. Co je staré, pomínulo, hle, je tu nové!‘ (2K 5, 17)“ (Adam 1994, 49).

hovorí takto: „To je ten vzývaný svätý Deň, prvý v týždni, kráľ a pán roka, sviatok nad sviatky, slávnosť nad slávnosťami“. Aj každá nedeľa je opakovaným prežívaním Paschy, ktorá prichádza každý nový týždeň. Práve preto sa nedeľa v ruštine označuje slovom „воскресенье“, toto pomenovanie sa z cirkevnej slovančiny ustálilo ako pamiatka na vzkrieseného Krista. Ostatné slovanské jazyky tento deň pomenúvajú pojmom, utvoreným od základu „ne + delati“ (porovnaj pol. *niedziela*, ukr. *неділя*, čes. *neděle*, srb. *недеља*, blg. *неделя* atď.), čo zaiste odráža zákaz pracovnej činnosti. Nedeľa je taktiež prvým dňom týždňa (1 Kor 16, 2; Sk 20, 7), počas ktorého kresťania oslavujú Krista. Nedeľa nasleduje po sobote a zároveň je posledným dňom v týždni. O tom, ako sa musí organizovať týždeň, sa hovorí v knihe Zonara, v ktorej sa okrem iného uvádza, že je dovolené pracovať šesť dní, no v sobotu sa treba zdržať fyzicky namáhavej práce, ale treba uprednostniť domácu a duchovnú prácu, napr. dávať almužnu, jedlo hladným a chudobným a spomínať na zomrelých. Až nedeľné slávenie eucharistie je centrálnym bodom života cirkvi: „Nedeľa, keď sa podľa apoštolskej tradície slávi veľkonočné tajomstvo, sa má v celej Cirkvi zachovávať ako prvotný prikázaný sviatok“ (KKC, § 2177).

ѢЗЗ ПѢТЪРЪЗЪ И ПАВЕЛЪ АПЛАИ ХРЪТЪВН. ЗАПОВѢДАЕМЪ РАБО^М
 БЖІИМЪ О ДѢЛАНІИ ЧЕЛОВѢЧЕСКИ, ѢЖЕ ДѢЛАТИ ШЕСТЬ ДНІИ,
 В ПОНЕДѢЛО^К, ВТОРО^К: Ъ СРЕДѢ: В ЧЕТВЕРТОКЪ: В ПЯТОКЪ:
 В СЪБОТѢ ДОПОЛДНЕ, ИЛИ ДО ТРЕТІАГО ЧАСЪ: ИЛИ ПЛКН
 ВЕСЬ ДЕНЬ. В СЪБОТѢ, И ВОЗПРАЗДНИЧИША Ѡ ТѢЖКА
 ДѢЛА: И ДОМЪ ПРЕДСТОЯТИ, И ПАМЯТЬ МЕРТВЫМЪ, И
 СТРАННОПРАЧІА, И ОУЧРЕЖДЕНІА, И ЛЮБОВЬ СОВЕРШАТИ.
 СЪБОТА БО ТѢА, ВОЗДАНИЕ БЛАГОДАТИ ИМАЕТЪ. И Ъ
 ПОКАЛНІЕ НАРЕЧЕТСА. (Зонар)

Nedeľa sa prikazuje prežívať v pokoji a bez práce. Je to deň, keď je nutné vzdať sa aj tých najmenších pracovných vecí. Od veriacich sa vyžaduje, aby si každú nedeľu pripomínali Pánovho zmŕtvychvstanie návštevou chrámu na liturgii s celou rodinou (porovnaj KKC, § 2042), zvyšok dňa až do pondelkového rána treba stráviť v modlitbe. Prácu v pondelok je možno začať až od druhej hodiny dňa (približne okolo polnoci):

Ѣ ИЛИ ПЕРВЫИ ДЕНЬ БЖІИ, ВОКРНИА БЛГОДА^Т ИМѢА, ЧѢМЪ
 ЖЕ ЗАПОВѢДАЕМЪ ДЕНЬ ТОИ ХРАНИТИ ИЛИ. И ПОЧИТАТИ; В

ѿвѣстѣ ѿ ѿвѣмагѣ часѣ ѿпражнѣтнѣа ѿ вѣакагѣ дѣла
 мѣла ѿ велѣка. ко цркви прнѣвѣгѣтн, тѣмѣ же мѣжѣмѣ
 же ѿ женѣмѣ: со дѣтѣмн своѣмн. ѿ ко цркви со
 страхѣмѣ бѣжѣмѣ. ѿ вниманѣмѣ прнѣдѣтн, молѣщѣа
 дѣже до ѿтра нѣн. ѿ ѿпѣтнѣвшн стѣѣмн лнѣтѣрѣн,
 ѿ тѣакѣ в дѣмѣ своѣ ѿхѣдѣтн ѿ почнтѣтн до
 нѣѣтѣрѣа понѣдѣлннѣа. в понѣдѣлокѣ пѣкн ѿ вѣторѣгѣ
 часѣ начѣтн дѣла рѣчнѣа вѣа. (Zonar)

Cirkev ukladá povinnosť navštevovať bohoslužby v nedele a sviatky a aspoň raz do roka pristupovať k svätému prijímaniu (KKC, § 2043), najlepšie vo veľkonočnom období. Cirkev odporúča prijímať premenený chlieb a víno na Božie telo a krv každú nedeľu a počas sviatkov, alebo aj častejšie, dokonca každý deň. „Takisto sa majú zachovávať dni Narodenia nášho Pána Ježiša Krista, Zjavenia, Nanebovstúpenia a Najsvätejšieho Kristovho tela a krvi, svätej Bohorodičky Márie, jej Nepoškvrneného počatia a Nanebovzatia, svätého Jozefa, svätých apoštolov Petra a Pavla a napokon Všetkých svätých“ (KKC, § 2177).

Hlavným sviatkom kresťanov je Kristovo Zmŕtvychvstanie, nazývaný aj Pascha, Veľká noc či Veľký deň (napr. v ukrajinčine Великдень). Okrem Paschy opakujúcej sa každý týždeň (máme na mysli nedeľnú liturgiu), kresťania slávia osobitný sviatok Paschy každý rok. Židovský Pesach tak dostáva nový význam: Židia majú tento sviatok ako pamiatku na oslobodenie národa z egyptského zajatia spojeného s očakávaním príchodu pravého Mesiáša. Kresťania na sviatok Paschy slávia oslobodenie od hriechu a smrti a vo svätom prijímaní sa spájajú s ukrižovaným a vzkrieseným Kristom, aby sa priblížili k večnému životu. V modlitbách sa obracajú k Bohu v očakávaní Jeho druhého príchodu. Veľkonočná sviatosť pre kresťanov znamená smrť, vzkriesenie a stretnutie s Pánom. Pozemské slávenie Paschy pripravuje tento očakávaný „prechod“ zo smrti k životu. Pascha je teda sviatkom života. V oslave nového života sa spája židovská a kresťanská tradícia:

Вѣчѣ водворнѣа пѣа. ѿ зѣтра радѣ. Чѣмѣ тѣдн
 вѣелнѣа пѣнѣа на вѣдѣтѣ. свѣтѣе ко пѣтнѣнѣх ѿ вѣа
 зѣмла: зѣмла вѣелнѣа. ѿ днѣ вѣелнѣа. на сѣн стѣмн
 прѣзннѣ. ѿглн на нѣвѣхѣ. ѿ чѣцн на зѣмлѣ. вѣако
 дѣханѣ вѣелнѣа напѣлннѣа. Тѣлко ѣднѣм жнѣдом
 жѣра. ѿ тѣга тѣжѣа вѣа. Тѣк вѣзо же многн жнѣдовѣ

З великой тѣгы здыхли. Вндачи недзюꙗ ебою великю.
и гл҃ьство неиноѡ. (USK 2019, 432)

So sviatkom Paschy, ktorý sa slávi celých sedem dní, teda celý jeden týždeň ako jeden veľký sviatočný deň, sú spojené aj niektoré ľudové predstavy, napríklad: „Pascha je svätý deň, lebo počas Zmŕtvychvstania Pána slnko vyšlo v šiesty čas noci (teda približne okolo polnoci podľa súčasného počítania času⁸) a stálo nehybne v tejto polohe ako na úsvite celé dva dni. V pozícii ako na poludnie stálo podľa tohto ľudového výkladu tri dni a v pozícii ako večer celé dva dni. Preto sa Pascha volá Veľký deň.“ Toto je ľudové vysvetlenie, že každý deň svetlého týždňa je nedeľa osvetľuje aj tento príklad z Uglianskeho rukopisu Kľúč.

Днѣз великыи. ст҃ыи ѣ. Понѣже ѡ воскресеніи Гд҃ни Сл҃нце
нзышло было. шертѡи годныи Ѹ нѡчи. И стоѡло. на
вѡсѡтѡцѣ двѡ днѡи. И на полѡдныи стоѡло .г. днѡи: а на
вечерѡм стоѡло двѡ днѡи. и прѡто зѡветѣа великыи
днѣз. (USK 2019, 432)

Počas celého svetlého týždňa sa neodporúča pracovať. Počas svetlej nedele pre všetkých kresťanov je povinné sa zúčastniť na troch bohoslužbách, na utierni pred východom slnka, na liturgii a na večerni, lebo tomu, kto toto prikázanie nedodrží, hrozí prekliatie.

и не годнѣа сѣго тѣднѡ свѣтлаго. Нам хр҃тианомѣ
небакого дѣлѣ рѡбнѣти. лишѣ до цр҃кѡе ст҃ѡи прихѡднѣти.
Три разы на днѣ. И ѣго ст҃ю великѡ слабнѣти. ена
бѣжа. и нашего солѡкаго ѡкѡпнѣла. и кто бы са
бл҃жнѣ рѡнѡватн днѣз тѡи ст҃ыи. и рѡбнѣти на тѣло. и
сѣ свѣтѣ мнѣнѣщнѣи. Да бѣдет прѡклатѣ. в сиѣ вѣкѣ. и
во бѣдѣщнѣи. ѡ ѡца небаго мнѡго. (USK 2019, 432)

Dôležitosť cirkevných sviatkov a dĺžku ich slávenia určuje kniha Zonara. Veľká noc sa slávi týždeň, Narodenie Pána – tri dni. Pamiatka apoštolov Petra a Pavla a Zbor dvanástich apoštolov sa odporúča sláviť od rána do večera, Sľatie úctyhodnej hlavy svätého úctyhodného a sláv-

⁸ Podľa biblickej tradície sa nový deň začína večer po západe Slnka.

neho Pánovho proroka, predchodcu a krstiteľa Jána od deviatej hodiny večer a celý nasledujúci deň. Narodenie, Zjavenie Pána, Zvestovanie Pána, Lazárova sobota, Veľká noc a Turíce, a aj Povýšenie sv. Križa a iné sviatky Bohorodičky a Pána sa nariaďuje sláviť ako nedeľný deň, t. j. zdržať sa práce.

СѢТЫХЪ ПРѢХВАЛЬНЫХЪ АПЛОВЪЗ ПЕТРА И ПАВЛА: СІХЪ ПРАЗДНИКЪ ТАКОЖЕ ПРАЗДНОВАТИ И ПОЧИТАТИ. ЯКОЖЕ СІХЪ РЕКОХОМЪ; ПАКИ СѢТЫХЪ ПРѢХВАЛЬНЫХЪ БІ. АПЛОВЪЗ: И ПРОЧИИХЪ СѢТЫХЪ АПЛВЪ. ПРАЗДНИКЪ ЕГДА ВЪДЕТЪ КОТОРОМЪ ДЕНЬ. ПОДОВАЕТЪ ПРАЗДНОВАТИ САМЫЙ ТОИ ДЕНЬ, Ш ОУТРА ДО ВЕЧЕРА. ЧТІАГѦ ПРОРОКА ПРѢТЧИ КРѢТІТЕЛА ІОАННА: ПРАЗДНИКЪ РЖІТВА СГѦ: И ОУСѢКНОВЕНІЕ ГЛАВЫ: ПОДОВАЕТЪ ПРАЗДНОВАТИ, Ш ДГО ЧАСА, И ЗАОУТРА ВЕСЬ ДЕНЬ.

Первомѣника Стефана архидіакона, пѣмать праздновати ш оутра до вечера. Сіце пѣмать совершати и почитати и праздновати: сѣтыхъ бѣнобныхъ оцѣ и пѣпныхъ архієрей, пѣстырей словесныхъ обѣцѣ, праздновати такожде: которомъ день ш оутра до вечера.

Сѣтыхъ великомѣченикѣ хрѣтовыхъ. георгіа: димітріа: феодора: пантелеімона: сѣтыхъ везієреникѣ. Сѣты великихъ жєнѣ, и єлицы великомѣченицы наречѣтел, сімѣ всѣмѣ праздновати, которомъждо вѣдетъ день ш оутра до вечера: илѣ до полдани; Сіхѣ оубѣ всѣхѣ днѣй праздновати повелѣхомѣ, всѣкомъ хрѣтіанинѣ законноположѣхомѣ. (Zonar)

Spôsob oslavy Boha opisuje napríklad už 150. žalm: „Chváľte ho zvukom poľnice, chváľte ho harfou a gitarou. Chváľte ho bubnom a tancom, chváľte ho lýrou a flautou. Chváľte ho ľubozvučnými cimbalmi, chváľte ho jasavými cimbalmi; všetko, čo dýcha, nech chváli Pána“. Zonar odporuča tráviť sviatočné dni v modlitbe a chválení Pána. Vymedzuje aj nežiaduce spôsoby slávenia, napr. neľubozvučný spev či opilstvo.

И ПАКИ ГЛЕМЪ, ЯКѦ НЕПОВЕЛѢВАЕМЪ ПРАЗДНОВАТИ, С ЧИПІАНЫ, И СВЯРѢЛЬМИ, КОЗЛОГЛАНІИ, И ПІАНСТВЫ. (Zonar)

Na sviatky sa patrí pozvať domov kňaza, aby domácich učil o viere a požehnal im obydlie:

Но прѣздновати њ почнѣти, моли́твами њ пѣніи,
њ славоглюбїи, љбїе же попы призывѣти в домы,
њ бл҃гословенїе творїти во храмннѣ свои вѣлкомѣ.
хрїтіанинѣ и́дѣже во ісрѣи не вхѣдѣтъ, ни моли́твы
творѣтъ, ѡтѡудѣ бѣтъ ѡтѣплѣтъ. во о҃убнїи њ во
скѣрны со҃уть вѣлѣ. (Zonar)

Zonar hovorí aj o povinnosti kňazov navštevovať svojich farníkov. Vizitáciu treba uskutočniť nie za účelom odmeny, ale kvôli spásu duší:

Сѣ заповѣдаемъ ісрѣемъ кнѣркѡмъ цр҃ковнымъ, ѣкѡ
самѣмъ ходїти по заповѣдемъ преданныхъ ѡмъ. њ по
тѡмъ людѣ о҃убнїи вѣсѣ прилѣжнѡ ввѣдѣ. не мзды рѣдн
нѣкѣлѣ, ни сребрѣлѣ, но бѣлѣ рѣдн. ни злѣтѣ рѣдн, но спїсѣнїѣ
рѣдн дшїи своѣи. (Zonar)

So správnym slávením sviatkov sa spája aj dodržiavanie predpísaných ustanovení, napríklad obmedzenie sa v jedle počas pôstnej prípravy na sviatok. K príprave na sviatok patrí aj povinná osobná modlitba a almužna. Treba si však vždy uvedomiť, že človek nie je pre sviatok, ale sviatok je pre človeka, z čoho nevyplýva „prvoplánová povinná oslava“, ale povinnosť zdržať sa každodenných svetských starostí, práce a povinnosti tak, ako sa o tom spieva v cherubínskej piesni na sv. liturgii: „odložme teraz všetky svetské starosti“. Aj Ježiš hovoril Židom: „Jeden skutok som urobil a všetci sa čudujete. Pretože vám Mojžiš dal obriezku - hoci ona nie je od Mojžiša, ale od otcov -, obrezujete človeka aj v sobotu. Ak teda človek prijíma obriezku aj v sobotu, aby sa neporušil Mojžišov zákon, prečo sa hneváte na mňa, že som v sobotu uzdravil celého človeka?!“ (Jn 7, 21-23).

Záver

V jazykovo-kultúrnom prostredí Slovanov sa celý proces tvorby terminologickej bázy spätý s pomenovaním Boha a slávením jeho sviatku utvára v závislosti od ustálenosti biblických výrazov, ktoré sú zrozumiteľné všetkým požívateľom. Treba však poukázať na to, že už starobylá termino-

logická báza staroslovienčiny a cirkevnej slovančiny odráža potreby prirodzenej komunikačnej praxe človeka. Súvisí s tým aj nevyhnutnosť prekladania biblických a liturgických textov do kultivovaných jazykov. Prekladanie Biblie do zrozumiteľného jazyka totiž vyplýva z potrieb veriacich, ktorí túžia čo najlepšie a najpresnejšie porozumieť textu Biblie a s ňou súvisiacich liturgických textov, a tým aj samému liturgickému procesu. Práve liturgický proces tvorí celý rad symbolov, úkonov, gest a alegorických scén sprítomňujúcich Božské účinkovanie v kozme, v ktorom sa Božská liturgia nepretržite slávi, a tak sa v liturgii neustále sprítomňuje Boh a jednotlivé biblické deje a udalosti.

Pochopenie biblického i liturgického textu je teda založené nielen na správnom preklade termínov, ale aj na spoľahlivom opise reálií. Tento princíp je východiskom, na ktorom svoje prekladateľské dielo postavili nielen svätí solúnski bratia, ale aj súčasní prekladatelia – biblisti. Práve preklad Biblie je zdrojom pre vznik liturgických textov v národných jazykoch, modlitieb, rubrik a výkladov k jednotlivým liturgickým úkonom a pod.

Jazyk liturgických a biblických prekladov je nielen nástrojom, ktorého prvoradou úlohou je zachovať presnosť predlohy, ale treba ho vnímať aj ako doklad (fenomén) spätý s nerozlučiteľnými a vzájomne podmienenými zložkami jazykovo-kultúrnej identity spoločenstva, ktoré ho dennodenne používa. V tomto kontexte sa aj prekladanie biblických a náboženských textov stáva dôležitým indikátorom jazykovo-kultúrnej pestrosti, ktoré pramení v učení svätých otcov o turíchnom dare jazykov, na základe ktorého bol každému národu poskytnutý priestor zužitkovať tento dar „po svojom“, vlastnými výrazovými jazykovými prostriedkami. Je to predovšetkým doklad o vyspelosti hodnotového systému v jazyku, ktorý prostredníctvom Biblie spája národy a prostredníctvom jednotlivých jazykov utvára vytúženú jednotu v rozmanitosti aj v našom európskom kultúrnom priestore, v ktorom Slovania predstavujú jeho neoddeliteľnú súčasť.

Peter Žeňuch – Svetlana Šašerina